

Харыстаа айылжа ийэбин!

Аан дойдутаагы сир күнүгэр аналлаах улахан бөлөххө аралдьыйы сценарийа.

Буолар күнэ муус устар 19 күнэ

Сыала- соруга:

1. Айылжа туһунан өйдөбүлү салгы сайыннарыы, чинэтии
2. Айылжаны харыстыырга, болжомтолоох буоларга иитии;
3. Толкуйдуур дьоһуру сайыннарыы, тылы сөпкө сангарыы;

Туттуллар тэрил: айылжа декорацията, үөһүнэр-көйүүрдэр ойуулар, мусор (пластиковай бытыылкалар, хампыат суута, кумаагы, салапааннар); айанныт каартата, икки биэдэрэ.

Персонажтар: ыытааччы, саһылчаан, Фея

Аралдьыйы хаамыта:

Ыытааччы: Үтүө күнүнэн күндү оҕолоор! Биһиги бары Россия диэн улуу дойдуга олоробут. Биһиги бары төрөөбүт дойдубутун олус таптыбыт. Төрөөбүт дойдубутун, нэһилиэкпитин кыраһаабай кэрэ көстүүлэрин харыстыахтаахпыт, хаһан да киртитиэ суохтаахпыт. Ол гынан баран сорохтор ону өйдөөбөттөр, тулалыыр айылжаны киртитэллэр.

- Биһиги бүгүн төрөөбүт нэһилиэкпит өссө кизэркэйэ, ыраас, чэнчис буоларын туһугар тугу гынаахтаахпыт кэпсэтиэхпит.

Хоһоон аагыта:

Бары аабаллар:

Здесь знает каждый, ты и я:

Природу обижать нельзя!

Так скажем дружно раз, два, три,

Откроем праздник – День Земли!

Алеся:

Наш дом родной, наш общий дом-

Земля, где мы с тобой живем!

Ты только посмотри вокруг:

Тут речка, там зеленый луг.

Тима:

В лесу дремучем не пройдешь,

Воды в пустыне не найдешь,

А где-то снег лежит горой,

А где-то жарко и зимой...

Нарыйаана:

Чудес нам всех не перечеть,

Одно у них названье есть-

Леса, и горы, и моря-

Все называется Земля!

- ✓ **Бытааччы:** 1994 сыллаахха муус устар 22 күнэ бүтүн Аан дойдутаабы сир күнүнэн биллэриллибитэ. Киһи - айылҕа сүдү айыыта. Бу сиргэ дьоннор, кыыллар, көтөрдөр, балыктар, үүнээйилэр олоролор. Оттон дьоннор бу айылҕаны харыстыахтаахтар. Киһи баар буолуобуттан ыла айылҕа алдьанар, киртийэр. Киһи барахсан олоҕо тупсарын туһугар тугу-тугу толкуйдаабатабай?
- ✓ Киһи араас дьааты айбытыттан үөн-көйүүр уонна атын кыыллар өлөллөр.
- ✓ Киһи айбыт массыналарыттан салгыммыт киртийэр.
- ✓ Киһи сыл аайы элбэх маһы кэрдэр, бадарааннары куурдар, сирбитин араас куһаҕан бөбүнэн толорор. Дьон! Өйдөнүн! Биһиги сирбитигэр, олорор куораттарбытыгар, дэриэбинэбитигэр улахан алдьархай суоһуур!

Группа иһигэр мусор ыһылла сытар (пластиковай бытыылкалар, хампыат суута, кумаабы, салапааннар).

Саһылчаан киһирэр уонна хомойбут, соһуйбут куолаһынан ыйытар:

- Оҕолоор, бу бөбү-сыһы эһиги ыстыгыт дуо?

Бытааччы: -Суох, бу биһиги оҕолорбут буолбатах. Биһиги оҕолорбут ыраастар, бэрээдэктээхтэр уонна олус өйдөөхтөр. Биһиги бүгүн сир күнүн бырааһынныкты кэллибит.

Саһылчаан: Үтүө күнүнэн оҕолоор! Биһиги планетабытыгар уонна биһиги дойдубутугар иэдээн буолла. Куһаҕан санаалаах кикимора Феяны замокка хаайан кэбиспит, бэйэтэ ойуурга куһаҕаны онорор, уонна дьонно эмиэ куһаҕаны онорторор. Мин Феяны быһыахтаахпын.

Бытааччы: Санаарбаама саһылчаан, биһиги оҕолордуун эйиэхэ көмөлөһүөхпүт. Бу оҕолор айылҕаны харыстыыллар, эйиэхэ көмөлөһүөхтэрэ.

Саһылчаан: Баһыба! Миэхэ карта баар. Манан сирдэтэн айанныахпыт. Бастаан бу ыһыллыбыт сыһы барытын хомуйуохха.

Бытааччы: Чэйин оҕолор бу биэдэрэлэри ылан бөбү-сыһы хомуйа охсуохха. Ханнык хамаанда элбэҕи хомуйарый?

(Оҕолор бытааччы сигналынан бөбү хомуйаллар).

Саһылчаан: Маладыастар! Билигин мин эһигини кытта тугу баҕарар кыайахха сөбүн көрдүм уонна итэҕэйдим. Оҕолоор, салгы айаннаан иһиэххэин!

Картаҕа көстөрүнэн суолбут ойуур быһынан барар эбит. Оҕолоор! Ойуурга хайдах туттан-хаптан сылдыары билээит дуо? (Оҕолор эппиэттэрэ).

Бытааччы: оҕолоор, ойуурга тыһаабакка, айдаарбакка кыыллары куттаабакка сылдыахха наада. Онтон эһиги оҕолор өссө ханнык быраабылалары билэбит? (Оҕолор эппиэттэрэ).

Саһылчаан: Билигин оонньоохпут. Оонньоубут аата “Арай мин ойуурга кэллэхпинэ...” диэн. Арай мин үчүгэйи онордохпуна “сөп”, куһаҕаны онордохпуна “суох” диигит.

- Арай мин күөх хонууга кэлэн сибэккени үргүүбүн. (суох)
- Арай мин бэрэски сиэн баран салфеткабын мэнэ бырахтым. (суох)
- Арай мин килиэп куһуогун чөнөчөххө уурдум. (сөп)
- Арай мин уот уматтым уонна умуруорбакка бардым. (суох)
- Мусор, ас тобоҕун ыһан-тоҕон кэбистим. (суох)
- Бөҕү-сыһы хомуйдум, оту-маһы ыраастаатым. (сөп)
- Айылҕаны таптыбын, мин кинини харыстыбын. (сөп)

Бытааччы: Маладыастар! Быраабылалары бары билэр эбиккит!

Саһылчаан: Оҕолор баһаалыста өйдөөн. Ойуурга баран бэрээдэктээхтик, айылҕа харыстабыллаахтык сыһаннаһахтаахпыт. Эһиги эмиэ оннук сылдыахтааххыт уонна доҕотторгутуттан эмиэ ирдиэхтээххит.

Айылҕа сылдыы быраабылалара:

- ❖ Оту-маһы алдьатыма, үүнэн турар сибэккени үргээмэ!
- ❖ Үөнү-көйүүрү тэпсимэ, тэллэйдэри тытыма!
- ❖ Ойуур кылын-көтөрүн дьиэҕэ аҕалыма!
- ❖ Чыычаах уйатын тытыма, алдьатыма!
- ❖ Кымырдаҕастар уйаларын тытыма!
- ❖ Айылҕа бөҕү сыһы хаалларыма!

Бытааччы: Баһыба Саһылчаан быраабылалары санаппыккар. Биһиги хаһан даҕаны умнуохпут суоҕа. Кини айылҕаны алдьатааччы буолбатах, кини айылҕаны харыстааччы, оту-маһы эмтээчи.

- Хайа, оҕолоор салгы ханна барабыт?

Саһылчаан: Билигин оҕолоор бу сытар күөл аттынан ааһыахпыт. Манна эмиэ иэдээн буолбут! Манна араас көтөрдөр олоролор. Саас булчуттар харыстанар көтөрдөрү көнүлэ суох ытыалыылар. Ол онтон биһиги кыһыл кинигэбэ киирбит аҕыйах ахсааннаах көтөрдөрбүт сыл ахсын аҕыйаан иһэллэр.

Саһылчаан: Салгы айаннаан иһэн хата сынньана таарыйа айылҕабы сыйаннаах таабырынна таайсыабын!

- ✓ Улахан өстөөҕө - куоска, аһы, бурдугу уоран сиир баар уһу (*кутуйах*)
- ✓ Уот кымныылаах, уу таһаҕастаах баар уһу (*былым*)
- ✓ Улаҕата-туората биллибэт улуу муора баар уһу (*халлаан*)
- ✓ Муус манган, тыбыс-тымныы сиргэ тунһэр баар уһу (*хаар*)

Саһылчаан: -Маладьыастар, барытын билэбит! Салгы айаннаан иһиэххэйин. Замокка бу бадарааны аастахпытына тийэбит. *Оҕолор “бадараанынан” (анал бэлиэлэринэн) ааһаллар, Феябы тийэллэр.*

Саһылчаан: Феяны быһаатыбыт оҕолоор!

Бытааччы: Күндү Фея эйиэхэ анаан оҕолор хоһооннорун ааһыахтара.

Оҕолор хоһооннорун ааһаллар.

Эвелина:

Я обнял глобус – шар земной.

Один-над сушей и водой.

В руках моих материки

Мне тихо шепчут: «Береги»

Галя:

В зеленой краске лес и дол

Мне говорят: «Будь с нами добр.

Не растопчи нас и не жги.

Зимой и летом береги»

Дамир:

Журчит глубокая река,

Свои лаская берега.

И слышу голос я реки:

«Ты береги нас, береги».

Ростик:

И птиц, и рыб я слышу всех:
«Тебя мы просим, человек,
Ты обещаю нам и не лги,
Как старший брат нас береги».

Алгыстаана:

Я обнял глобус – шар земной,
И что-то сделалось со мной.
И вдруг шепнул я: «Не солгу,
Тебя, родной мой, сберегу».
Надо всем беречь природу!
Коль беречь ее не будем,
Сами мы себя загубим!

Айылҕа Феята: Баһыбаларын оҕолоор! Эһиэхэ баҕарабын доруобуйаны, куруук айылҕаны кытта алтыһыҥ, кини кэрэ көстүүлэрин харыстаан!

Бытааччы: Бу нэдиэлэ айылҕа харыстабылыгар аһаммыта. Элбэҕи биллибит, көрдүбүт. «Харыстаа айылҕа ийэбин» диэн бырайыак чэрчитинэн ытыллыбыт «Поделки из бросового материала» конкурспут түмүгүн иһитиннэрэбит.

Конкурс түмүгүн таһаарыы, кыайыылаахтарга грамоталар туттарыллаллар.

Түмүккэ «Харыстаа айылҕа ийэбин» ырыаны оҕолор бары ылыылар.

Катанова Сардана Капитоновна

